

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Кваліфікаційна робота
(бакалавра)

з теми: **«ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОТИВІВ ПОВЕДІНКИ ТА ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ
СФЕРИ»**

Виконала: студентка 3 курсу
Psms1-B19z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
**Флорескул (Марочко) Марія
Олександрівна**

Керівник:
Чайковська Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
загальної та практичної психології

Рецензент:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
загальної та практичної психології

ЗМІСТ

| | |
|--|-----------|
| ВСТУП | 3 |
| РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ | 7 |
| 1.1. Теоретико-методологічний аналіз феномену цінностей у сучасній психологічній науці..... | 7 |
| 1.2. Ціннісні орієнтації у структурі особистості | 18 |
| Висновки до розділу 1 | 31 |
| РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОТИВІВ ПОВЕДІНКИ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ..... | 32 |
| 2.1. Організація та методичний апарат дослідження взаємозв'язку мотивів поведінки та ціннісних орієнтацій студентів соціономічної сфери..... | 32 |
| 2.2. Результати дослідження динаміки ціннісних орієнтацій студентів соціономічної сфери..... | 36 |
| Висновки до розділу 2 | 56 |
| ВИСНОВКИ..... | 57 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... | 59 |

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні соціальні перетворення підвищують роль відповідального й активного відношення особистості до свого розвитку. Дослідження формування і розвитку цінностей та ціннісних орієнтацій молоді як психічного явища є однією із актуальних проблем сучасної психологічної науки. Ця тема достатньо складна, оскільки включає дослідження ряду аспектів, а саме: вікові психологічні особливості молоді, соціологічні проблеми освіти і виховання, вплив колективу, сім'ї тощо.

Дослідження системи цінностей та ціннісних орієнтацій особистості, груп, соціальних верств у нових історичних умовах є дуже важливим, оскільки дає змогу науково керувати соціальними та соціально-психологічними процесами, що відбуваються у суспільстві. Молоді належить особлива роль у суспільстві, адже саме її представники сьогодні – це керівники урядів, підприємств, організацій, політичних партій, науковці, економісти, юристи, соціальні працівники. І тому від того, якими є цінності і ціннісні орієнтації сучасної молоді, залежить її майбутнє і майбутнє суспільства в цілому. Тому дослідження цієї проблеми є дуже актуальним на сучасному етапі.

В умовах певної кризи соціальних ідеалів, зневіри частини населення у оптимістичні перспективи для України і світу в цілому дуже важливим є виховання молоді на засадах тих суспільно-корисних цінностей, які є загальнозначущими, вічними, неперехідними – Добро, Благо, Любов.

В міждисциплінарному розрізі досліджував цінності та ціннісні орієнтації в теорії дії Kluckhohn С.К.М. (1951), соціальні уявлення – S. Moscovici. Schwartz S.H. і Bilsky W. (1987) представили універсальну структуру людських цінностей; Van Deth J.W. і Scarbrough E. (1995) – вплив цінностей; Bergman M.M. (1998) представив теоретичні нотатки про відмінності між аттитюдами, думками й цінностями.

Питань, які мають безпосереднє відношення до проблеми цінностей і сенсу, стосувалися праці відомих вітчизняних психологів: Л.С. Виготського, В.М. Мясищева, С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонт'єва, Б.Г. Анан'єва, Л.І. Божович, Г.С. Костюка та інших. Перші дослідження з означеної проблематики розглядали переважно специфіку цінностей з позицій економічного матеріалізму (В.А. Василенко, І.С. Нарський, В.П. Тугарінов, О.Г. Дробницький). Значну роль у розвитку цієї психологічної теорії відіграли праці грузинського психолога Д.Н. Узнадзе, американського психолога М. Рокіча, російського соціолога В. О. Ядова.

Об'єкт дослідження: ціннісні орієнтації студентів соціономічної сфери.

Предмет дослідження: динаміка ціннісних орієнтацій студентів соціономічної сфери.

Мета дослідження полягає у вивченні динаміки ціннісних орієнтацій студентів соціономічних професій під час навчання у закладі вищої освіти.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні **завдання дослідження:**

1. Узагальнити існуючі підходи до вивчення ціннісних орієнтацій і виявити фактори, що впливають на їх динаміку.
2. Розробити структуру і схему емпіричного дослідження.
3. Провести поетапне комплексне дослідження особливостей динаміки ціннісних орієнтацій студентів соціономічних професій під час навчання у закладі вищої освіти.
4. На підставі якісно-кількісного аналізу встановити особливості становлення ціннісних орієнтацій у студентів соціономічних професій під час навчання у закладі вищої освіти.

Методологічною основою дослідження стали загальнотеоретичні положення психології про сутність особистості (О.М. Леонт'єв, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн), про відображувальну функцію психологічних явищ (Б.Г. Анан'єв, С.Л. Рубінштейн); положення про

взаємодію внутрішніх факторів становлення самосвідомості особистості (Г.С. Костюк) та факторів, які впливають на самовизначення і особливості динаміки ціннісних орієнтацій в індивідуально-вікові періоди психологічних змін людини (Л.С. Виготський).

Для реалізації поставлених завдань дослідження було використано такі **методи**: *теоретичні* (аналіз проблеми на підставі вивчення наукової літератури: порівняння, абстрагування, систематизація та узагальнення одержаної наукової інформації); *емпіричні* (комплекс психодіагностичних методик: «Ціннісні орієнтації» (О.І. Мотков, Т.А. Огнєва), «Методика діагностики мотивів поведінки» (М.В. Савчин) та *методи математичної статистики* (знаходження середніх величин, кореляційний аналіз (розрахунок коефіцієнтів кореляції Пірсона).

База дослідження. Вибірку склали студенти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Загальна кількість досліджуваних – 185 осіб віком від 17 до 23 років. Це студенти факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи I-V курсів. Вибірку поділено на п'ять експериментальних груп відповідно року навчання у закладі вищої освіти. Дослідження проводилось упродовж листопада 2021 року – січня 2022 року.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому розпочата спроба на теоретичному та емпіричному рівнях встановити особливості динаміки ціннісних орієнтацій студентів соціономічних професій під час навчання у закладі вищої освіти.

Теоретичне значення роботи полягає у: поглибленні змісту поняття «ціннісна сфера» та визначенні особливостей цього феномену на різних етапах навчання студентів соціономічних професій під час навчання у закладі вищої освіти.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що основні його висновки та положення спрямовані на удосконалення заходів для формування ціннісних орієнтацій у студентів соціономічних професій під

час навчання у закладі вищої освіти; розробці та експериментальній перевірці системи вивчення динаміки ціннісних орієнтацій студентів соціономічних професій під час навчання у закладі вищої освіти.

Апробація та впровадження результатів. Основні результати дослідження доповідались та отримали схвалення на таких регіональних та міжнародних конференціях: на звітній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДРС у 2021-2022 навчальному році зі спеціальності 053 «Психологія» (Кам'янець-Подільський, 05-06 жовтня 2021 р.), на VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 17 листопада 2021 р.), на VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 15 лютого 2022 р.), на XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2022 р.) та знайшли своє відображення у публікації автора.

Публікації. Флорескул М.О. Взаємозв'язок мотивів поведінки та ціннісних орієнтацій особистості студентів соціономічної сфери. *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин*: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2022 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський, 2022.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел (56 найменувань). Основний зміст роботи викладено на 64 сторінках. Робота містить 8 таблиць та 10 рисунків.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Теоретико-методологічний аналіз досліджень дає змогу констатувати, що цінності – це специфічні утворення свідомості, в структурі суспільної та індивідуальної свідомості, вони є ідеалами, узагальненими уявленнями про блага, яким віддається перевага, і прийнятні способи їх здобуття, також вони є ідеальними критеріями оцінки та орієнтаціями особистості і суспільства.

Ціннісні орієнтації – це динамічна, ієрархічна система цінностей, яка постійно розвивається; це ті стани, явища і процеси в навколишньому житті, які стають орієнтирами для людини, спрямовують формування її цілей, а також способи їх досягнення.

Цінності і ціннісні орієнтації є особливо значущим регулятором життєдіяльності й поведінки людини.

2. Обґрунтування психологічних особливостей динаміки ціннісних орієнтацій особистості студентів соціономічної сфери здійснювалося через аналіз мотиваційно-ціннісної сфери особистості, де провідна роль відводилася вивченню ціннісних орієнтацій та мотивів, що визначають поведінку людини.

3. Результати емпіричного вивчення особливостей динаміки ціннісної сфери студентів соціономічних професій під час навчання у закладі вищої освіти засвідчили, що найвищий рівень значущості зовнішніх цінностей властивий студентам I та IV курсів, найнижчим він є у вибірці студентів II курсу.

Рівень значущості внутрішніх цінностей є найвищим у вибірці студентів III курсу, а найнижчим – відповідно у вибірці студентів V курсу. У вибірках студентів I та IV курсів він є однаковим.

Показник реалізованості зовнішніх цінностей є найнижчим у вибірці студентів V курсу, а найвищим – у вибірці студентів III курсу. У вибірках студентів I та IV курсів він є однаковим.

Показник реалізованості внутрішніх цінностей є найвищим у вибірці

студентів V курсу, відповідно найнижчі його показники властиві вибірці студентів II курсу. У вибірках студентів I та IV курсів він є однаковим.

4. Отримані результати емпіричного дослідження дають змогу зробити певні висновки щодо динаміки ціннісних орієнтацій студентів соціономічних професій під час навчання у закладі вищої освіти:

- значущість зовнішніх цінностей на I курсі є вище середнього рівня, на II курсі спостерігається його спад, на III курсі він є найнижчим, а на IV-V курсі він знову зростає;

- значущість внутрішніх цінностей поступово зростає відповідно з кожним роком навчання у закладі вищої освіти (I-III курси), власне свого апогею досягає на III курсі, а потім також спостерігається певна тенденція до спаду (IV-V курс) та досягає мінімального рівня прояву на V курсі.

- показник реалізованості зовнішніх цінностей: на I курсі є дещо вищим порівняно з цим же показником у вибірці студентів II курсу, на III курсі він набуває найвищого рівня прояву і на IV-V курсі можна відзначити динаміку його спаду (мінімальний рівень прояву властивий вибірці студентів V курсу).

- показник реалізованості внутрішніх цінностей найвищим є на V курсі, а найменш задоволеним він є на II курсі.

5. Найбільш вираженими мотивами відповідальної поведінки у студентів соціономічних професій під час навчання у закладі вищої освіти є мотиви виховання інших, мотиви спілкування. Суспільні мотиви та мотиви самореалізації займають середній рівень прояву. Найменш вираженими є неспецифічні мотиви, прагматичні мотиви, мотиви морального та егоїстичного самоствердження.

6. У результаті кореляційного аналізу виявлено взаємозв'язки між ціннісними орієнтаціями особистості та мотивами, що детермінують поведінку людини. Основним елементом ціннісної сфери студентів соціономічних професій під час навчання у закладі вищої освіти є внутрішні цінності, що визначаються духовними мотивами, мотивами самореалізації, самопізнання, спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова К.А. Психология и сознание личности (проблемы методологии, теории и исследования реальной личности): избр. психол. труды. Москва : Модэк, 1999. 224 с.
2. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. Москва : Мысль, 1991. 299 с.
3. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы, Москва, 1999. 240 с.
4. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности. *Психологический журнал*. 1994. № 5. С. 63–70.
5. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1980. Т. 1. 232 с.
6. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания. Под ред. А.А. Бодалева. Москва : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЕК», 1996. 384 с.
7. Андреева И.Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта. *Вопросы психологии* 2007. № 5. С. 57–65.
8. Анисимов С.Ф. Единство теоретико-познавательного, социологического и ценностного способов рассмотрения явлений морали. Моральные ценности и личность. Под ред. А.И. Титаренко, Б.О. Николаичева. Москва : Изд-во МГУ, 1994. С. 4–12.
9. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление. Москва : Прогресс, 1998. 234с.
10. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем. Москва : Медицина, 1995. 448 с.
11. Антонова Н.О. Взаємозв'язок психологічної та професійної зрілості студентів психологічного факультету ВНЗ. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць*. Т. 8. Психологічна теорія і технологія навчання. 2010. Вип. 7. С. 6 – 20.

12. Анциферова Л.И. К психологии личности как развивающейся системе. Психология формирования и развития личности. Москва : Изд-во МГУ, 1991а. С. 3–18.
13. Анциферова Л.И. О динамическом подходе к психологическому изучению личности. *Психологический журнал*. 1991б. №2. С. 8–18.
14. Аристотель. Соч.: В 4 т. Москва : Мысль, 1984. Т.4. 830 с.
15. Аронсон Э. Уилсон Т., Эйкерт Р. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме. Санкт-Петербург : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. 560 с.
16. Асаджолли Роберто. Психосинтез: теория и практика. Москва : «REFL-book», 1994. 314 с.
17. Асмолов А.Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа. Москва : Смысл, 2001. 416 с.
18. Астахова В.І. Деякі нові штрихи у соціальному портреті студентства. *Проблеми вищої школи*. Київ, 1993. Вип. 78. С. 65–69.
19. Багер Э.С. Теоретическая биология: Перепеч. изд., 1935. Будапешт, 1982.
20. Балл Г.О. Категорія культури: психолого-педагогічний аспект. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. №2. С. 1–3.
21. Балл Г.О., Медінцев В.О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. № 3. 2011. С. 7–14.
22. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений. Пер. с англ. Москва : Апрель Пресс, ЭКМО-Пресс, 1999. 512 с.
23. Баширов И.Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Москва, 2003. 153 с.
24. Берн Е. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. Москва : Прогресс, 1998. 400с.

25. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: Пер. с англ. Москва : Прогресс, 2006. 420 с.
26. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості: у 2 т. Т.1. Чернівці: Букрек, 2015. 840 с.
27. Бліхар М.П. Духовні цінності студентської молоді в сучасному українському суспільстві: дис. ... канд. соціолог. наук: 22.00.04. Львів, 2018. 271с.
28. Блашкова О.М. Формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей у навчально-виховному процесі педагогічних університетів. Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2019а. 238с.
29. Блашкова, О.М. Ключові компетентності педагога природничих дисциплін сучасної вищої школи в контексті гуманістичноціннісного орієнтування до навколишнього середовища. *Science and education a new dimension. Pedagogy and Psychology. Budapest. VII (77). Issue: 188, 2019b. Feb. 7–14.*
30. Боришевський М.Й. Розвиток громадянської спрямованості особистості в юнацькому віці: монографія. *Ин-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, лабораторія психології особистості ім. П.Р. Чамати*; ред. М.Й. Боришевський. Київ: Педагогічна думка, 2007. 186 с.
31. Бодров В.А. Профессиональная зрелость человека (психологические аспекты). Феномен и категория зрелости в психологии. Отв. ред. А.Л. Журавлев, Е.А. Сергиенко. Москва : Институт психологии, 2007. С. 174–197.
32. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. Москва : ПЕР СЭ, 2001. 511 с.
33. Болотіна В.Ю. Моральні цінності підростаючого покоління. *Цінності освіти і виховання: Наук.-метод. зб.* За заг. ред. О.В. Сухомлинської. К., 2001. С. 19–21.
34. Боришевский М.Й. До проблеми самосвідомості особистості як детермінанти її саморозвитку. *Українська психологія: сучасний потенціал.*

Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996 р.). В 3-х томах. Київ : Вид-во ДОК-К, 1996. Т. 1. С. 105–111.

35. Васютинський В.О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології: 36. наук, праць Ін-ту психології ім .Г.С. Костюка АПН України /* За ред. С.Д. Максименка. Київ, 2006. Т. 8. Вип. 6. С 40–45.

36. Гаврилюк І. Емпіричне дослідження рівня вираження суверенності психологічного простору у студентів. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. Вип. 44. С. 53–71.

37. Горбунова В.В. Ціннісно-рольовий підхід у теорії та практиці командотворення. *Наукові студії із соціальної та політичної психології.* 2014. Вип. 34. С. 138–150.

38. Долинська Л.В., Максимчук Н.П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2008. 124с.

39. Долинська Л.В., Стахова, О.О. Ціннісні орієнтації як психологічний механізм розвитку професійної самосвідомості майбутнього вчителя початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: збірник наукових праць.* Вип. 3 (48), Серія 12: Психологічні науки. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. С.224–231.

40. Кіпень В. Українське студентство: на що орієнтуємося і що цінуємо? *Управління освітою.* 2001. № 22. С. 10.

41. Клочек Л.В. Психологія соціальної справедливості у педагогічній взаємодії : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Київ. 2019. 45 с.

42. Коваленко А.Б. Соціальна психологія: підручник. Київ, 2006. 400с.

43. Крючков А.И., Крючкова Л.М. Мировоззренческий портрет современного украинского студента. *Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка. Вісник ЧДПУ.* Чернігів, 2003. Вип. 20. Серія: Філософські науки. С. 71–76.

44. Леонтьев Д.А. Психология смысла (природа, строение и динамика смысловой реальности). Москва : Смысл, 2003. 487 с.

45. Моляко В.О. Психологічні проблеми конструювання образу світу (загальні положення робочої концепції). *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. Т. XII. Психологія творчості. Випуск 24. С. 5–18.

46. Омельченко Ж.О. Формування загальнолюдських цінностей як мети виховання в працях видатних мислителів. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 188–193.

47. Онуфрієва Л.А. Розвиток професіоналізму майбутніх фахівців соціономічних професій: соціально-психологічний вимір: монографія. Київ : Видавець Бихун В.Ю., 2020. 320 с.

48. Онуфрієва Л.А., Чайковська О.М. Психологія міжособистісних взаємин та комунікації : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2021. 128 с.

49. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: підручник. Київ : Академвидав, 2003. 448 с.

50. Очеретяний А.В. Формування життєвих цінностей у студентів вищих навчальних закладів США та України : дис. ... д-ра філософії : 011. Умань, 2020. 317с.

51. Панчук Н.П. До питання становлення ціннісної сфери у структурі особистості майбутнього вчителя в контексті професійної підготовки. *Психологічний часопис*. Т.7. Вип. 6 (50). Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2021. С.49–56.

52. Подшивайлов Ф.М., Подшивайлова Л.І. Динаміка змін основних показників мотиваційної сфери студентів-психологів (за результатами лонгітюдного дослідження). *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. Т. XII. Психологія творчості. Випуск 24.

С. 135–152.

53. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург : Питер принт, 2003. 508 с.

54. Соколов А.В., Щербакова И.О. Ценностные ориентации постсоветского гуманитарного студенчества. *Социс.* 2003. № 1. С. 115–124.

55. Скок М.А. Ціннісні орієнтації особистості сучасного студента. *Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка. Вісник ЧДПУ.* Чернігів, 2002. Вип. 11: Серія: Психологічні науки. С. 128–132.

56. Сорокина Н.Д. Перемены в образовании и динамика жизненных стратегий студента. *Социс.* 2003. № 10. С. 55–60.

57. Савчин М.В. Соціальна психологія. Дрогобич : Відродження, 2000. 274 с.

58. Кочубей Т., Очеретяний А. Формування життєвих цінностей студентів у США. *Studia Zarządzania i Finansów Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu.* Poznan, 2018. t. 80. nr 3. С. 43–51.

59. Kochubei T., Ocheretyanyi A. Sensitivity of students for formula of living values. *Slovak international scientific journal*, Bratislava, 2017. Vol. 1. № 12. S. 21–24.

60. Onufriieva L.A. The Psychology of Professional Realization of a Future Specialist's Personality: Theoretical and Methodological Aspect. *Monograph.* Rzeszów : BonusLiber, 2017. 194 s.

61. Ruth D. Developing feedback for pupil learning : teaching, learning and assessment in schools. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2018. 155 s.

62. Shealy C. N. Making sense of beliefs and values. New York, NY: Springer Publishing, 2016. 669 s.